

Ebû Hasîn, kıraat âlimi tâbiî Zir b. Hubeys, şair tâbiî Eymen b. Hureym, Şakîk b. Seleme.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 168-188; Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 340-346; II, 443; a.mlf., *Kitâbü'r-Ridde* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Paris 1989, s. 30-31, 41-43, 47, 48-57; Ma'mer b. Müsennâ, *Eyyâmü'l-'Arab kabîle'l-İslâm* (nşr. Âdil Câsim el-Beyâtî), Beyrut 1407/1987, II, 486-488, 527-542; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 69, 127, 270; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 411, 414, 437-438, 555; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 78-80, 286, 317-319, 356-358; II, 872-873; İbn Habîb, *Muhtelifü'l-kabâ'il ve mu'telifühâ* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire, Beyrut 1400/1980, s. 23, 31, 36, 65, 67, 87, 95; Belâzûrî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 105-107, 182; a.mlf., *Ensâb*, I, 35-37; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 266; III, 96, 185, 242, 244, 253-262, 486-487, 538-541; IV, 45, 48, 318, 480; V, 397, 448, 468; VI, 39, 81, 197, 253, 591; VII, 182, 609, 611; IX, 268, 328, 483, 545; X, 78, 95, 124, 131; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretü'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekvâ'), Riyad 1397/1977, s. 190, 257, 274, 325, 328, 329, 335; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, IX, 81-101; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 190-196; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 227, 228, 230; İbn Kudâme, *et-Teb-yîn fî ensâbi'l-Kureşiyîn* (nşr. Muhammed Nâyif ed-Düleymî), Beyrut 1408/1988, s. 506-515; İbn Saîd el-Endelüsî, *Neşvetü't-terab fî târîhi câhiliyyeti'l-'Arab* (nşr. Nusret Abdurrahman), Amman 1982, I, 246-252, 388-405; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 349-350; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 32; Sü-yûtî, *el-İlkân* (Ebû'l-Fazl), I, 136; Mahmûd Şük-rî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb*, II, 63, 70-71; III, 16, 25-26, 164; M. Lebîb el-Betenûnî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye*, Kahire 1910, s. 61; Şeref b. Abdülmuhsin el-Berekâtî, *er-Rihletü'l-Yemâniyye*, Beyrut 1384, s. 132; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 399; III, 349-351; IV, 87-88, 222, 226, 471, 531-534; V, 382, 647; VI, 167; VIII, 602, 777; Abdülcelîl et-Tâhir, *el-'Aşâ'irü'l-'İrâkiyye*, Bağdad 1972, s. 100-102; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IV, 5-8; IX, 52-58; Kehhâle, *Mu'cemû kabâ'ilü'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 21-23; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 509, 518, 521-522; II, 945, 949; a.mlf., *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 302-303; Rec-kendorf, "Esed", *İA*, IV, 366-368; H. Kindermann, "Asad", *EI²* (İng.), I, 683.

CENGİZ KALLEK

ESED b. ABDULLAH el-KASRÎ

(أسد بن عبدالله القسري)

Ebû'l-Münzir (Ebû Abdillâh) Esed b. Abdillâh el-Kasrî el-Becelî (ö. 120/738)

Emevîler'in Horasan valilerinden.

Dimaşk'ta doğdu ve orada yetişti. Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik tarafından Müslim b. Saîd b. Eslem'in yerine Horasan valiliğine tayin edildi (106/724).

Kardeşi Hâlid b. Abdullah el-Kasrî de bu sırada Irak valisiydi. Esed valiliğinin ilk yıllarında Mâverâünnehir'de müslüman Araplar'a karşı giderek artan Türk bas-kısına mâruz kaldı. Garcistan (Garcistan) üzerine yaptığı sefer sonunda bu yöre-nin hükümdarı Nemrun müslüman ol-du. Daha sonra Gür'a akınlar düzenleyen Esed çok çetin bir savaştan sonra düş-manı yenerek Gür'a hâkim oldu. Kutey-be b. Müslim'in Nizek Tarhan'ın isyanın-dan sonra tahrip ettiği Belh şehrini Ber-mekî ailesine yeniden inşa ettirdi (107/725).

Esed b. Abdullah, Mudâril'er'e karşı sert tutumundan dolayı 109'da (727) Ha-life Hişâm tarafından görevinden uzak-laştırıldı. Ancak daha sonraki yıllarda Mâverâünnehir ve Horasan'daki karışık-lıklar giderek artmaya başladı. Özellikle Hâris b. Süreyc, Emevîler'in müslüman olmasına rağmen halkı ağır vergi yükü altında ezmeye çalışmalarına karşı is-yan edince (116/734) Halife Hişâm, Cü-neyd b. Abdurrahman'ın yerine Horasan valiliğine tayin ettiği Âsim b. Abdullah el-Hilâlî'yi azlederek Horasan'ı da Irak Valisi Hâlid b. Abdullah'ın idaresine ver-di. Hâlid de kardeşi Esed'i Horasan vali-liğine tayin ederek olayları önlemesini istedi (117/735). Esed bu ikinci valiliği sırasında Hâris b. Süreyc'in isyanını bas-tırdı ve taraftarlarını Ceyhun'un öbür ya-kasına sürdü. Hâris kendisine katılan Âsim b. Abdullah ve mahallî liderlerin de yardımıyla Tirmizî'yi kuşattı. Fakat ba-sarı sağlayamayıp Toharistan'daki Te-büşkân Kalesi'ne sığındı. Esed b. Abdul-lah, Cüdey' b. Ali el-Kirmânî'nin kuman-dasındaki bir orduyu oraya sevketti. Hâ-ris'in taraftarları teslim oldu; bir kısmı öldürüldü, bazıları da esir alındı (118/736). Hâris ise Türgiş Hakanı Su Lu'ya sığındı. Bunun üzerine Esed müttefikle-re karşı yeni bir harekât başlattı. Çağā-niyan (Sagāniyan) meliki belki de komşu Türk hükümdarlarına duyduğu nefret sebebiyle Esed ile ittifak yaptı. Taraf-lar arasında cereyan eden savaşta önce Türk hakanı galip geldiyse de daha son-ra mağlûp oldu ve ordusu dağıldı (119/737). Kısa bir müddet sonra da Türgiş hakanı ondan intikam almak isteyen Kür-sül adlı bir Türk kumandanı tarafından öldürüldü. Hâris b. Süreyc ise Türkler'e sığındı. Huttel küçük bir kale hariç ta-mamen müslümanların eline geçti. Esed bozkırlarda hanlar yaptırıp hacıların hiç-bir güçlekle karşılaşmadan yolculuk et-melerini sağladı.

Horasan'ın idarî merkezini 118 (736) yılında Merv'den Belh'e nakleden Esed b. Abdullah 120 Rebîülevvelinde (Mart 738) Belh'te vefat etti. Cömert bir kişi olan Esed özellikle Horasan dihanlarının sevgi ve saygısını kazanmış, Sâmânîler'in atası Sâmânhudât ve Buhara halkının müslüman olmasını sağlamıştı. Nişâbur yakınlarındaki Esedâbâd onun tarafın-dan yaptırıldığı gibi Küfe'de daha sonra Sûk-ı Esed adıyla anılan çarşı da onun emriyle inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 336-338, 346-348, 350, 358-359; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 410, 624-625; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 319; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh* (nşr. Süheyl Zek-kâr), Beyrut 1412/1992, III, 273-280; Nerşahi, *Târîhu Buğârâ* (trc. Emîn Abdülmecid Bedevî — Nasrullah Mübeşşir et-Tarrâzî), Kahire 1385/1965, s. 86-88, 105; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, IV, 321-325; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 216, 222-225, 230, 241-242, 245; C. E. Bosworth, "The Early Islamic History of Ghūr", *The Medieval History of Iran, Afghan-istan and Central Asia*, London 1977, s. IX/121; a.mlf., "Balğ", *Elr*, III, 588; Barthold, *Türk-istan*, s. 5, 81-82, 205, 207, 208, 209, 225, 260, 548; a.mlf., "Esed", *İA*, IV, 308-309; Zi-rikli, *el-A'âm* (Fethullah), I, 298; G. R. Haw-ting, *The First Dynasty of Islam*, Carbondale 1987, s. 87-88; H. A. R. Gibb, "Asad b. 'Abd Allâh", *EI²* (İng.), I, 684-685; M. J. Kister, "al-Hârith b. Suraydj", *a.e.*, III, 223-224.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ESED b. AMR

(أسد بن عمرو)

Ebû'l-Münzir Esed b. Amr b. Âmir el-Becelî el-Kûfî (ö. 190/806)

Ebû Hanîfe'nin talebelerinden, Bağdat ve Vâsıt kadısı.

Küfeli olduğu ve fıkıh tahsilini Ebû Ha-nîfe'den yaptığına dair bilgiler dışında hayatının ilk dönemleriyle ilgili herhan-gi bir kayıt yoktur. Hârûnürreşîd çok iti-bar ettiği Esed'i kızıyla evlendirmiş, Ebû Yûsuf'tan sonra Bağdat kadısı tayin et-miş ve beraberinde hacca götürmüştür. Ayrıca Vâsıt kadılığı da yapmış olan Esed b. Amr Ebû Hanîfe'nin eserlerini tedvîn eden ilk on kişiden biridir. Re'y taraftar-lığı yanında hadisçilik yönü de olup pek çok hadis rivayet etmiştir. Rebîatürre'y, Haccâc b. Ertât, Mutarrîf b. Tarîf, İbrâ-him b. Cerîr b. Abdullah, Yezîd b. Ebû Ziyâd gibi muhaddislerden hadis dinle-miş, Ahmed b. Hanbel, İbrâhîm b. Mûsâ el-Ferrâ, Ahmed b. Menî, Hasan b. Mu-

hammed ez-Za'ferânî, Muhammed b. Bekkâr b. Reyân kendisinden rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Dârekutnî gibi hadis tenkitçileri onun hakkında müsbet kanaat beyan ederken Buhârî, Nesâî, İbn Hibbân, Fellâs gibi muhaddisler güvenilir olmadığını belirtmişlerdir. Ancak ikinci grubun aleyhte tutumu genellikle re'y taraftarı olmasına dayanmaktadır.

190'da (806) vefat eden Esed b. Amr'ın ölüm tarihi olarak 188 (804) yılı da verilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 331; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), II, 27-28; Buhârî, *et-Târîh* u'l-*kebürr*, II, 49; a.mlf., *ed-Du'afâ*³, s. 24; a.mlf., *ed-Du'afâ*³ ve'l-*metrûkîn* (nşr. Abdülâziz İzzüddin es-Sîrvân, *el-Mecmû' fi'd-du'afâ*³ ve'l-*metrûkîn* içinde), Beyrut 1405/1985, s. 412; Nesâî, *ed-Du'afâ*³, s. 24; Ukaylî, *ed-Du'afâ*³, I, 23-25; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 337-338; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*³, I, 106; Zehebî, *el-İber*, I, 237; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 206-207; Safedî, *el-Vâfî*, IX, 6; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 203; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mu'diyye*, I, 376-379; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 383-385; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim*, s. 17; Temimî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, II, 162-163; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 44-45; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 287.

ORHAN ÇEKER

ESED b. FURÂT

(أسد بن الفرات)

Ebû Abdillâh Esed b. el-Furât
b. Sinân el-Kayrevânî
(ö. 213/828)

Mâlikî fakih ve Kayrevan kadısı.

Aslen Nîşâburlu bir aileden olup 142 (759) yılında Harran'da doğdu. Doğum tarihi olarak 140, 143, 144 ve 145 yılları da verilmektedir. Arap kabilelerinden Benî Süleym b. Kays'ın mevlâsıdır. Abbâsî Halifesi Mansûr tarafından İfrîkiye valisi tayin edilen Muhammed b. Eş'as el-Huzâî'nin ordusuyla birlikte Kayrevan'a giden (144/761) babası Furât ailesini de beraberinde götürdü. Burada beş yıl kalan aile daha sonra Tunus'a gitti. Esed dokuz yıl ikamet ettiği Tunus'ta Ali b. Ziyâd el-Absî'den fıkıh dersleri alıp hadis dinledi ve Becrede (Bagrada) köyünde kıraat dersleri vermeye başladı. 172 (788-89) yılında hadis ve fıkıh tahsil için doğuya bir seyahat yaptı. Medine'ye giderek Mâlik b. Enes'ten *el-Muvaftâ*³ dinledi. Ders esnasında çok fazla soru soran Esed'e İmam Mâlik ehl-i re'yin temsilcisi olan Irak'a gitmesini tav-

siye etti. Bunun üzerine Irak'a giderek Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Esed b. Amr, İbn Ebû Zâide, Ebû Bekir b. Ayyâş, Hüseyim b. Beşîr ve Cerîr b. Abdülhamîd gibi âlimlerden fıkıh ve hadis dersleri aldı. Ebû Yûsuf da kendisinden *el-Muvaftâ*³ dinledi. Gündüz yapılan dersler dışında gece evine gittiği Şeybânî'den tek başına hadis dersleri aldı. Beraber çıktıkları bir Mekke yolculuğunda ondan çok faydalandı. Bu süre boyunca hocasından malî yardım da gördü.

Irak'ta Hanefî mezhebine meyleden Esed, Mâlik b. Enes'in ölümü üzerine burada yaşanan hüznü görünce tekrar eski mezhebine sarıldı. Daha sonra Mâlik'in talebelerinden istifade için Mısır'a gitti. Mısır'da İbn Vehb, Eşheb el-Kaysî ve İbnü'l-Kâsım gibi Mâlikî imamlarıyla görüştü. Ebû Hanîfe'nin yanına aldığı bazı eserlerindeki görüşleri onlara arzetti. İbn Vehb ve Eşheb bildikleri rivayetleri veya kendi görüşlerini nakledip münazaraya girmeyince İbnü'l-Kâsım'a yöneldi. Ondan Mâlik'in bu meselelerle ilgili görüşlerini dinleyerek sorularına tatminkâr cevaplar aldı. Ayrıca İbnü'l-Kâsım'ın mezhep çerçevesindeki ictihadlarını da kaydetti. Bütün bunları altmış kitap halinde derleyerek *el-Esediyye* adlı meşhur eserini meydana getirdi. 181 (797) yılında Kayrevan'a dönen Esed bu eserin de yardımıyla meşhur oldu. Ancak ehl-i hadîs ekolüne mensup Mâlikîler'den bazıları, Selef'ten gelen rivayetler yerine imamlarına ait görüşlerin nakledildiği bir eser getirmesini eleştirmeye başladılar. Devrin diğer meşhur Mâlikî fakihî Sahnûn, müellifinin engellemesine rağmen *el-Esediyye*'den bir nüsha elde ederek İbnü'l-Kâsım'a tekrar arzetti (188/804). İbnü'l-Kâsım, daha önce tereddütte olduğu meseleleri tavih, tashih veya terketmek suretiyle aralarında kendi görüşlerinin yer aldığı çeşitli ilâvelerde bulundu. Esed'e de kendi orijinal nüshasını Sahnûn'daki nüsha ile karşılaştırarak gerekli düzeltmeleri yapması için bir mektup yazdı. Ancak Esed, önce hocasının isteğini yerine getirmeyi düşündüyse de bazı dostlarının tesiriyle ittîfak halinde oluşturdıkları görüşlerden onun yalnız kaldığı görüşlere dönmeyeceğini belirterek söz konusu talebi reddetti. Onun bu tavrından hoşlanmayan İbnü'l-Kâsım'ın *el-Esediyye*'nin râğbet görmemesi için duada bulunduğu rivayet edilir. Sahnûn tashih edilmiş nüshayı alarak fıkıh konularına göre siste-

matik bir tasnife tâbi tutmuş, esere diğer Mâlikî fakihlerinin görüşlerini eklemiş, muhtemelen asıl metne yöneltilen eleştirileri de göz önüne alarak üzerinde tereddüt edilen hususları çıkarmış ve muhafaza ettiği ictihadları ilâve ettiği bazı hadislerle desteklemiştir. Sahnûn'un şöhretine, *el-Müdevvenetü'l-kubrâ* adını verdiği bu yeni eserine karşı olan büyük râğbet de eklenince *el-Esediyye*'ye gösterilen ilgi müellifinin ölümünden sonra oldukça azalmıştır. Kaynaklarda Muhammed b. Abdülhakem, Ebû Zeyd b. Ebû'l-Gumur ve Berkî tarafından yapılmış birer ihtisarı olduğu kaydedilen *el-Esediyye*'nin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir (*el-Muhteliğa* adı verilen son kısmının yazma nüshası için bk. Sezgin, I, 467). Ayrıca Eşheb el-Kaysî'nin de bu kitabı esas alarak *el-Müdevvene* adıyla bir eser hazırladığı ve bundan dolayı İbnü'l-Kâsım tarafından hazırlıklı suçlandığı rivayet edilmektedir.

Esed b. Furât, İbnü'l-Kâsım'ın ölümünden sonra Ebû Hanîfe'nin eserlerini rivayet etmeye başladı. Bazan bu mezhebe ait ictihadları İmam Mâlik'in ictihadlarına tercih ettiği de olurdu. Sahnûn, Amr b. Vehb, Süleyman b. İmrân ve İbnü'l-Minhâl gibi âlimler bu eserleri ondan dinledi. Esed, aralarında Ma'mer b. Mansûr, Muhammed b. Kâdim, Ebû Sinân Zeyd b. Sinân, Ebû'l-Fazl Abbas es-Sidrî, Ali b. Kesîr gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirdi.

Düşünce yapısı bakımından re'y ekolüne meyyal olmakla birlikte hadise de çok önem veren Esed meselâ Hüseyim b. Beşîr'den 12.000, İbn Ebû Zâide'den 20.000 hadis dinlemiştir. Bid'atlara itibar etmediği bildirilen Esed sika bir râvi olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca tefsir ilmine ders okutacak kadar vâkıf olduğu, beyân ve belâgat gibi edebî sanatları da bildiği rivayet edilir.

Esed b. Furât akaidle ilgili bazı görüşleriyle de dikkati çekmektedir. Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü benimseyenlere karşı delil olarak Tâhâ sûresinin 14. âyetini gösterip Allah'ın, "Şüphesiz ben Allahım" diyen bir mahlûk yaratmaya çalıştığını savunmuştur. Buna rağmen hal-ku'l-Kur'an'a inandığı iftirasına mâruz kalmışsa da baş rakibi Sahnûn dahi bunu yalanlamıştır. Bir ders halkasında, Kıyâme sûresinin 22. âyetini delil göstererek Allah'ın cenne'tte görülebileceğini anlatırken kendisine karşı çıkan Mu'tezile âlimi Süleyman el-Ferrâ'yı zındık-